

## VÁCLAV VOJTÍŠEK A JEHO VZTAHY K BOHUMILU NAVRÁTILOVI A K MATICI MORAVSKÉ

ZDENĚK ŠIMEČEK

V jubilejním článku o Gustavu Friedrichovi, prodchnutém žákovskou oddaností, přátelskou úctou a poznamenaném životní moudrostí, která nestírá osobní akcenty, podal profesor Vojtíšek vysvětlení, co způsobilo, že neproměnil ochotu převzít profesuru pomocných věd historických na nově zřízené filozofické fakultě Masarykovy univerzity v rozhodnutí trvalé. Konstatuje: "Jeho (tj. Teigova) smrt způsobila, že jsem v Praze v městském archivu zůstal a měl jsem jeho vedení."<sup>1</sup> Na jiném místě se pak profesor Vojtíšek vrací hlouběji do minulosti a osvětluje, jak navázal styky s archivářem Moravského zemského archivu Bohumilem Navrátillem a redakcí Časopisu Matice moravské. V této souvislosti uvedl, že Navrátil získal pražské nespokojence a jejich dorost ke spolupráci.<sup>2</sup>

Na základě soudobé korespondence, kterou si vyměnil Bohumil Navrátil s těmito pražskými nespokojenci, se pokusím vyložit, které obecné tendence působily k posílení vztahů pražských historiků k Brnu a co konkrétně způsobilo, že adjunkt a posléze městský archivář v Praze Václav Vojtíšek se poměrně výrazně uplatnil v Časopise Matice moravské a později na univerzitě.

\* \* \*

Přitažlivost Brna pro dvě generace Gollových žáků je faktem, který není třeba nijak zvlášť dokládat. Klást lze jen otázku, nakolik se v konkrétních případech uplatňovala pouhá holá potřeba uhájit možnost vědecky pracovat při učitelském působení či již přesvědčení, že Brno se stává vědeckým centrem, které může za vhodné situace konkurovat Praze.<sup>3</sup>

Již představitelé starší generace českých historiků vzdělané na pražské univerzitě byli s prací v moravském regionu plně srozuměni. Platí to o středoškolských profesorech, žácích ještě Tomkových, Františku Augustinu Slavíkovi a Františku Jaroslavu Rypáčkovi i o mladších absolventech pražské univerzity, kteří studovali již také u Gol-

la, o Františku Kameníčkovi, Rudolfu Dvořákovi a Františku Šujanovi. Jejich vědecké působení na Moravě, jež je třeba na rozdíl od doby starší považovat za součást rozvoje české historiografie, pevně spojené s pražskou univerzitou, přinášelo nové badatelské výsledky, které byly v Praze příznivě hodnoceny. Tomek a Goll dávali nejednou pracovní podněty a starali se rovněž o ocenění pražskými vědeckými institucemi, zvláště Královskou Českou společností nauk a Českou akademií.<sup>4</sup>

Byla to také tato generace středoškolských profesorů, která vyvinula iniciativu, když šlo v r. 1891 o obnovení Časopisu Matice moravské. Podnět dal František Kameníček. Tehdy samozřejmě nešlo ani v nejmenším o konkurenci Praze, ale o program výrazně regionální. Situace se v tom směru změnila, když na počátku 20. století i v české historické obci v Brně docházelo k názorové diferenciaci, spojené s příchodem mladší generace Gollových žáků, hledajících v Brně umístění nikoli již na středních školách, ale ve vědeckých zařízeních, v Zemském archivu a v Zemské knihovně. Projevily se rozpory mezi staršími pracovníky, opírajícími se o výbor spolku Matice moravské a mezi skupinou mladších, soustředěnou kolem Vědeckého klubu.<sup>5</sup> Rozdílný vztah skupin a jednotlivců k pražskému centru a jeho představitelům přinášel v tom jen další komplikace. Šlo nejen o poměr k J. Gollovi, ale také k formujícím se seskupením první generace jeho žáků.

Protagonistou směru, který při zpracování moravských dějin žádal, aby byl navázán úzký styk s českými historiky v Praze a aby historická studia na Moravě se opírala o základní výzkum, který by nebyl omezen na prameny uložené v moravských archivech, byl Bohumil Navrátil,<sup>6</sup> nadaný žák Gollův a vrstevník J. Pekaře, J. Šusty, V. Novotného, J. Bidla, G. Friedricha a L. Klicmana. Skupině intelektuálů soustředěných ve Vědeckém klubu v Brně se poměrně záhy podařilo prosadit organizaci sbírky Prameny dějin moravských a využít prostředků k výzkumným pracem, které utužovaly spojení jednak s badateli v moravských archivech, zejména v Olomouci a v Kroměříži, jednak s absolventy a posluchači pražské univerzity, kteří přijímali opisovačské úkoly v pražských a vídeňských archivech, respektive byli ochotni při prázdninových pobytech pracovat na Moravě. Tímto způsobem přišel B. Navrátil do styku s celou řadou mladých pražských historiků ještě před r. 1913, kdy převzal redakci Časopisu Matice moravské a počal z něho cílevědomě v opoře o pražské přátele vytvářet druhý historický časopis český. Neobešlo se to bez zápasu s výborem Matice moravské, zvláště když B. Navrátil obhajoval právo kritiky i vůči pracem, které publikovali moravští historikové starší generace.<sup>7</sup> Přitom šlo ovšem o cíle širší. V Praze bylo záhy jasné, že pod vedením Navrátilovým

vyrůstá konkurence Gollovu a Pekařovu Českému časopisu historickému.<sup>8</sup> Napomáhalo tomu seskupení žáků kdysi Gollových do dvou křídel, zastávajících odlišná hlediska světonázorová, filozofická a politická, a v neposlední řadě i osobní antagonismy, které vznikaly při nejrozličnějších příležitostech na univerzitě, v Učené společnosti, v České akademii a jinde mezi Gollem a Pekařem na jedné straně a Navrátilovými nejužšími přáteli Novotným, Bidlem, Friedrichem a Klicmanem na straně druhé.

Časopis Matice moravské nebyl ovšem pod Navrátilovým vedením organizován jako trucpodnik.<sup>9</sup> Stal se však svou existencí druhým historickým časopisem, kladoucím si za úkol prohloubit historická studia a svou dobře vedenou referátovou a zpravodajskou rubrikou zahájil zápas o spolupracovníky a čtenáře v odborných kruzích.<sup>10</sup> Navrátil si byl od počátku vědom, že vědecká náročnost vyžaduje, aby se obracel především do Prahy, kde jsou soustředěny vědecké síly. Zároveň musel ovšem klást důraz na práci pozitivní a kritiku uvážlivou. Většina mladých historiků v době předválečné jednoznačně uznávala zásluhy Jaroslava Golla a přispívala do Českého časopisu historického, a tak v pravém slova smyslu navázala na ty, kdož ke Gollovým šedesátnám se sdružili k vydání vědeckého sborníku. Navrátil měl ještě v živé paměti, že jeho a Novotného rozhodnutí nepřispět do sborníku nalezlo právě mezi mladšími historiky nepříznivý ohlas.<sup>11</sup> Čas ještě nedozrál k tomu, aby se diferenciací mezi Gollovými žáky promítla i do sféry institucionální. Gollovy žáky nadále spojovala myšlenka, že je třeba prosazovat ve vědecké práci základní požadavky pozitivistické historiografie. Osobní averze sice existovaly, ale nad nimi se ještě tyčila klenba společného zájmu o rozvoj moderní české historické vědy.

Této celkové situaci odpovídá i to, co víme o spolupráci Václava Vojtíška s Bohumilem Navrátilem v Časopise Matice moravské. V časopise je Vojtíšek referentem o studiích z dějin měst a městského zřízení a archivnictví, aniž přitom přerušuje recenzní spolupráci s Českým časopisem historickým. V žádném ohledu nečiní rozdíl mezi oběma časopisy a na výzvu Navrátilovu, aby pamatoval na Matici zprávou o statí Beerově o knihách lozuňků v českých městech odpovídá, že recenzi poskytl již redakci Českého časopisu historického. Rád však poslouží jindy a při té příležitosti podotýká: "Věci týkající se městského práva a zřízení jsou mi blízké."<sup>12</sup> To byla ovšem i oblast, z níž Vojtíšek referoval i Gollovi a Pekařovi, a tak při požadavcích Navrátilových, který referáty zadával, se dostávalo pro Český časopis historický stále méně příspěvků.<sup>14</sup> Avšak zásadní rozhodnutí vzdát se spolupráce s Českým časopisem historickým, jež avizuje profesor Vojtíšek v statí o Gustavu Friedrichovi, když mluví o pražských nespokojen-

cích, jež získal Navrátil, náleží až na konec r. 1917, tj. do vypjaté společenské situace, která významně ovlivnila základní názorovou diferenciaci v českém politickém programu a v historické obci vedla stále patrněji k izolaci J. Golla s jeho prorakouskými stanovisky. Byla to rovněž doba, v níž v jednání politických stran definitivně propadl státoprávní politický program J. Pekaře.

Matice moravská se opírala tradičně o členskou základnu, v níž měli výraznou převahu katoličtí kněží z Moravy. Ti byli také spolu s moravskými profesory středních škol a učiteli převažující čtenářskou složkou Časopisu Matice moravské. Čtenáře mezi vysokoškolskými učiteli a odbornými historiky měl časopis vlastně jen v Praze, ale počet členů Matice tu před r. 1914 nepřesáhl počtu 25. Časopis Matice moravské pravidelně dostávali historikové J. Goll, J. Kalousek, J. Pekař, J. Glücklich, F. Hýbl, K. Krofta a J. Teige. Avšak Navrátilovo redigování způsobilo, že se v Praze na Časopis Matice moravské začalo hledět nikoli jen jako na záležitost regionální, ale na odborný časopis, který je i v Čechách k vědecké práci oboru užitečný. Ještě v r. 1914 přistoupili v Praze za členy Matice V. Novotný, G. Friedrich, J. Bidlo, F. Hrubý, M. Vystyd, J. Borovička, J.B. Novák a J. Šusta a v době válečné stoupající akcie Časopisu dokládají jména dalších členů: R. Urbánek, V. Hrubý, K. Guth, F.M. Bartoš, B. Jenšovský, J. Heidler, H. Opočenský, V. Vojtíšek.<sup>15</sup>

S osobou Václava Vojtíška a s místnostmi městského archivu v Praze je spojena v l. 1917–1918 organizace spolupráce pro Časopis Matice moravské. V. Vojtíšek získával autory pro referáty o knihách, jež si přál zaznamenat v Časopise B. Navrátil, navrhoval další spolupracovníky, např. K. Gutha pro osiřelý oddíl literatury umělecko-historické a v neposlední řadě se v intencích Navrátilových staral, aby byli získáni noví odběratelé Časopisu. V situaci pro Navrátila neutěšené, kdy mu bylo čelit útokům z výboru Matice moravské, konal tuto činnost s přesvědčením, že růst základny Časopisu v Praze umožní, aby redaktor snáze obhájil postoj, který zaujal otisknutím referátů Václava Novotného a Františka Michálka Bartoše o husitologických studiích Jana Sedláka a faktickým soustředěním spolupracovníků, kteří měli daleko k ideovému programu katolicky orientovaného spolku. B. Navrátil publikoval v Časopise Matice moravské stati V. Novotného, J. Bidla, F.M. Bartoše, F. Hrejsy, Z. Nejedlého, F. Bednáře, R. Urbánka a V. Sokola, které v nejednom ohledu vyznačovala snaha vylíčit české a moravské kulturní a náboženské dějiny v duchu zásadně odlišném od pojetí, jež bylo na Moravě stále výrazně poplatné stanoviskům církevním.

Jednání, které vyvolala ve výboru Matice moravské nejprve polemika V. Novotného a později F.M. Bartoše s husitologickým dílem Jana

Sedláka, profesora bohosloví na brněnském biskupském semináři, který byl členem výboru Matice, ohrožovala po dvě léta, počínaje r. 1916, postavení B. Navrátila v redakci a nastolila otázku revize dosavadního zaměření Časopisu Matice moravské.<sup>16</sup> Protinavrátílovské akce vyvolal stesk J. Sedláka ve výborové schůzi z 29. března 1916, že mu nebyla včas podána zpráva o tom, co připravuje profesor Novotný, aby mohl připojit náležitou odpověď.<sup>17</sup> Následná diskuse vyzněla v závěr, aby předseda Matice F. Kameníček svolal v nejbližším čase redakční radu, na níž by byly předloženy redakci všechny stížnosti, které se nashromáždily.<sup>18</sup> Rozhodnutí směřovalo proti redakční nezávislosti B. Navrátila a S. Součka na výboru Matice, na niž žehrali někteří členové již dříve. Kameníček, který si dobře uvědomoval, že vědecká prestiž Časopisu je spojena s působením B. Navrátila a S. Součka, schůzi redakce sice nesvolal, avšak další útoky proti Navrátilovi ve výboru tím zdaleka neodvrátil. Projevily se poznovu v souvislosti s referátem F.M. Bartoše o Sedlákově knize M. J. Hus (Praha 1915).<sup>19</sup> Po jeho otištění člen matičního výboru zemský školní inspektor, dvorní rada Alois Vlk vystoupil s příspěvkem, v němž žádal, aby byla stanovena pevná hlediska pro redakční práci a odstraněny nezdravé poměry v redakci, kde rozhodují jen dva z redaktorů (Navrátil a Souček), zatímco dva další (Kameníček a Rypáček) jsou opomíjeni. Konkrétně pak požadoval, aby výbor Matice prohlásil, že nesouhlasí s tendenčním a útočným způsobem psaní v Časopise Matice moravské. Redaktorům Navrátilovi a Součkovi mělo být z předsednictva sděleno, že takovou činností rozbíjejí spolek a ohrožují Časopis. Obdobný smysl mělo také vystoupení člena výboru Františka Hába, který si přál, aby písemným ujištěním, že výbor nesouhlasí s psaním Časopisu matice moravské, byla dána satisfakce J. Sedlákově. Na závěr výborové schůze z 7. března 1917 byl Hábov návrh schválen.<sup>20</sup>

Více než projednání způsobu psaní Časopisu, k němuž došlo mezi Kameníčkem a Navrátilem, o němž nejsme podrobněji zpraveni, dotýkalo se redakce rozhodnutí provést změnu v redakčním kruhu. Jednání o doplnění redakce po úmrtí zasloužilého člena Matice, místopředsedy spolku a redaktora Časopisu F.J. Rypáčka, dalo podnět k projevení hlubokých rozporů, které existovaly mezi výborem Matice moravské a redakcí Časopisu. Můžeme konstatovat, že v první řadě se objevily snahy zaktivizovat v Matici konzervativní síly, které by se pokusily spolek i Časopis Matice moravské vrátit do starých kolejí, jež vyznačovalo regionální zaměření a tradiční církevní pohled na moravskou minulost. Projevem této tendence byl návrh ředitele F. Šujana na schůzi výboru 9. listopadu 1917, aby místopředsedou Matice se stal dlouholetý člen, školní inspektor A. Vlk. Ten však volbu nepřijal a

návrhem, aby byl za místopředsedu zvolen J. Sedlák, nepřímě přiznal, kam mířila jeho ostrá kritika redaktorské činnosti B. Navrátila a S. Součka. Celá akce sledovala, aby v Matici moravské byla znovu posílena orientace na církevní kruhy. Této tendenci vycházel vstříc také Traubův návrh, aby Sedlák byl zvolen za čtvrtého člena redakce Časopisu Matice moravské.<sup>21</sup>

Návrhy A. Vlka a H. Trauba byly přijaty a z neobvykle rychlého projednávání otázky ve výboru je zřejmé, že jim byla přikládána značná důležitost. Do příští schůze výboru, která se konala již 12. prosince 1917, ačkoli jinak byla dodržována zásada, že výbor se schází dvakrát do roka (na jaře a na podzim), se dostavil J. Sedlák, aby poděkoval za zvolení a zároveň si vyhradil právo přijmout funkci redaktora až po objasnění vztahu k Navrátilovi, který prý prohlašoval, že s ním nemůže v redakci pracovat. Volbou za redaktora, k níž došlo dodatečně z podnětu Traubova, zřejmě příliš nadšen nebyl. Navrátil v korespondenci s přáteli správně postihl, že theolog Sedlák, který si doplnil historická studia na vídeňském Institutu, si uvědomil, že redakci bude moci převzít jen při splnění podmínky, že se mu podaří zajistit odbornou úroveň Časopisu. K tomu však neměl sám dostatek času, z prohlášení, které učinil ve výboru, je zřejmé, že na první místo v pracovní zátěži kladl vlastní sborník Studie a texty k náboženským dějinám českým (I-III/1, 1914-1919), a iluze si nemohl dělat ani o případných nových spolupracovnících. Jako místopředseda Matice nemohl se ovšem vzdát možnosti, která se naskytla, aby Časopis alespoň ovlivňoval. Proto slíbil, že bude jednat s Navrátilem.<sup>22</sup> Avšak když se nepodařilo nátlakem z výboru dosáhnout toho, aby Navrátil projevil ochotu přistoupit na kompromis, vzdal se iniciativy. Že tím však nátlak na Navrátila v Brně nepřestal, nelze pochybovat, víme-li, že v příštím zasedání výboru byl vysloven požadavek, aby redaktor písemně uvedl důvody, pro které mu nelze spolupracovat se Sedlákem. Po celou dobu jednání byla situace pro Navrátila vskutku zlá, i když se nakonec ukázalo, že výbor není s to účinně ovlivňovat směr psaní Časopisu Matice moravské a vydavatelskou činnost může usměrňovat jen povolením či nepovolením finanční dotace.<sup>23</sup>

Informace o neshodách mezi Navrátilem a výborem a o jednání o novém redaktoru Sedlákově pronikly záhy na veřejnost, a byli to pražští členové Matice a mezi nimi Václav Vojtíšek, kdo nabídl v zájmu Navrátilovi pomoc. Pražská skupina, jejímž mluvčím se Vojtíšek stal, se postavila za Navrátila a pohrozila, že kdyby se J. Sedlák do redakce Časopisu Matice moravské dostal, vzdají se její členové společným projevem spolupráce s redakcí a hromadně vystoupí z Matice moravské.<sup>24</sup> To byla účinná hrozba, které připadla v dalším jednání roz-

hodující úloha. Ulehčila situaci těm členům výboru, jimž se vědecká úroveň Časopisu Matice moravské, oceňovaná v Praze, stala rozhodujícím kritériem při volbě řešení. Širší než moravský zřetel byl ostatně určujícím již v době, kdy se jednalo o jmenování Navrátila a Součka redaktory Časopisu. Celočeský kontext je patrný i z prohlášení V. Vojtíška, když jej doprovodil úvahou, že pražská skupina by mohla zajistit, nesplní-li výbor Matice její požadavky, vydávání nového časopisu v Praze, a to při Historickém spolku.

B. Navrátil dovedl vystoupení pražských členů využít v zápase a po boji je náležitě ocenit. Do výborové schůze Matice moravské, kde mělo padnout poslední rozhodnutí, sice nepřišel – nebyl a nechtěl být členem výboru, avšak postaral se, aby informace o pražské akci byly známy. Uvedl je v souvislost s rozhodujícím argumentem, který sdělil předsedovi Kameníčkovi při rozhovoru. Konstatoval totiž, že v případě, že výbor bude Sedláka nutit, aby redaktorství přijal, vystoupí spolu se Součkem z redakce. Kameníček, uvědomuje si, jaké komplikace by v takovém případě nastaly i pro něj, nakonec vyznal, že nemůže sám se Sedlákem úroveň Časopisu Matice moravské zajistit.<sup>25</sup>

Zápis z výborové schůze konané 10. dubna 1918 svědčí, že Kameníček takové stanovisko při jednání skutečně zaujal. Zápis nadto dokládá, co konečnému stanovisku předcházelo. Dovídáme se z něj, že nejdříve vystoupil s ostrou kritikou výboru Adolf Ludvík Krejčík, Navrátilův mluvčí. Vyslovil nesouhlas s volbou nového člena redakce po smrti Rypáčkově, při čemž Sedláka označil za "rozhodného stranníka". Váhu však měla zejména ta část příspěvku, v níž oznámil, že je oprávněn prohlásit, že bude-li výbor trvat na jmenování Sedláka redaktorem, vystoupí dr. Navrátil a dr. Souček z redakce a že odeprou příspěvky příslušníci zdejší mladé generace a pražští spolupracovníci. Poté se ujal slova Kameníček v roli předsedy, který vyhrocenou situaci uklidňuje a hledá kompromis. Především se snažil odstranit z diskuse osobní ostny. Na situaci by se prý nemělo nahlížet jako na spor osobní. Ostatně dr. Navrátil prý mu potvrdil, že osobně proti dr. Sedlákově nic nemá,<sup>26</sup> avšak existují zásadní rozpory, které vylučují, aby došlo k narovnání. Následující pasáž příspěvku naznačila, o jaké zásadní rozpory šlo. Vyjádřil přesvědčení, že Časopis Matice moravské nesmí klesnout v úrovni, čehož nelze bez spolupráce mladší generace zajistit. Žádoucí kompromis viděl v tom, že Sedlák zůstane místopředsedou Matice moravské, zatímco čtvrté redaktorské místo zůstane prozatím neobsazeno. Sám prý převezme recenzování statí s náboženskou problematikou. V tom bylo ovšem možno vidět omezení Navrátila, a Krejčík s takovým postupem vyslovil nesouhlas. Navrátilovi protivníci naopak vyrukovali s argumentem, že rozhodnutí povede ke ztrátě členů

Matice. Avšak diskuse a oba protichůdné návrhy již nedokázaly zvrátit náladu, že je v zájmu Matice moravské, aby spor byl uklidněn a nedostal se na veřejnost. Vyjádřil ji F. Šujan, když vyslovil přesvědčení, že dr. Sedlák má tolik zájmu na Matici, že se za daného stavu sám zřekne redaktorství. Předseda Kameníček pak slíbil, že ještě příští den dr. Sedlákovi sdělí, že jeho abdikace z funkce redaktora se jeví jako jediné východisko z krize.<sup>27</sup>

Navrátilovo vítězství ve při, která rozhodujícím způsobem ovlivnila směr vedení Časopisu pro budoucnost, potvrdilo aspirace vytvořit z Časopisu Matice moravské druhý český historický časopis, který by sdružoval skupinu Gollových žáků, kteří zaujali kritické stanovisko k Českému časopisu historickému. Ačkoliv Navrátil i nadále se opíral ve vymezení obsahu o tematiku moravskou, není pochyb, že význam Časopisu Matice moravské v letech následujících daleko přesáhl hranice Moravy.

Právě toto širší směřování způsobilo, že Navrátil vřele ocenil pomoc, kterou mu poskytla pražská skupina na počátku r. 1918 v zápase o charakter Časopisu. V listě V. Vojtíškoví, jenž nese datum 29. dubna 1918, podával informace o jednání ve výboru, které se výrazněji neliší od toho, co jsme zjistili z protokolů schůzí Matice, až na to, že právě z něho se dovídáme o výsledcích rozhovoru s Kameníčkem. Objevují se tu ovšem i osobní názory Navrátilovy. Byl prý odhodlán kompromis se Sedlákem neuzavírat. A vskutku list je plný nechuti k rozhodnutí výboru Matice, který označuje za "hrozný tribunál". Rozhodně odsuzoval spolkovou politiku, poplatnou zásadě, že "o vědeckých otázkách rozhoduje člen, jenž zaplatí 5 K ročně".<sup>28</sup> Jistě i z toho důvodu si přál, aby Časopis zakotvil v Praze a v odborných kruzích historických. Pro čtenáře této kategorie mu věnoval tolik péče a času a referátovou rubriku povýšil na rozhodující součást redakční práce. V citovaném listě V. Vojtíškoví vyznal: "Mně jest dobrý referát zrovna tak milý a cením si ho zrovna tak jako článku dobrého. To někteří autoři nemohou pochopit a referáty jsou jim nepříjemné parerga, které zdržují od tlustých knih. Času referát takový ovšem stojí mnoho, člověk špatně hospodář referáty o druhých autorech - ale život vědecký bez toho nemůže býti, nemá-li se zalknout."<sup>29</sup>

Spor o směr Časopisu Matice moravské nemá význam jen pro poznání problematiky, s níž se byl nucen Navrátil v Matici vypořádat, nýbrž dokumentuje rovněž širší dobové tendence, jež se uplatnily na sklonku válečné doby v české historické obci. V. Vojtíšek a skupina pražských spolupracovníků vyjádřili svým příklonem k Časopisu Matice moravské a k Navrátilovi, že se rozešli s Českým časopisem historickým, kde na příslušníky mladé generace působily nepříznivě především aktivistické

projevy J. Golla;<sup>30</sup> postrádali však i větší podporu pro studia husitologická. Pekařův postoj ke knize V. Novotného a Vl. Kybala na jedné straně a k dílu J. Sedláka na druhé jitril V. Vojtíška i B. Navrátila.<sup>31</sup> Politické postoje J. Golla vedly nakonec k otevřenému rozchodu mladé generace s Českým časopisem historickým. Otevřený nesouhlas vyjádřil tehdy Navrátilovi, který se již dlouho ve své korespondenci s kolegy, především Friedrichem, Bidlem a Novotným, vyjadřoval o Gollově veřejné činnosti nepříznivě, Vojtíškův přítel J. Heidler. V listě z 10. března 1917 psal: "Článků starého pána již nečteme." A připojil, jak tragické je srovnání mezi tím politickým, co psal na konci života Palacký a tím, co píše Goll. A aby nebylo pochyb, co má na mysli, zdůrazňoval, že Palacký pochopil podstatu otázky existence rakouské říše v tom, že kladl hlavní důraz na nacionalismus jako na dějinnou sílu budoucnosti. Souhlasil, jak Palacký soudil o české šlechtě a vše to srovnával v neprospěch s názory člena panské sněmovny profesora Golla.<sup>32</sup>

Je známo, že neúnosnost Gollova spoluredaktorství pro budoucnost Českého časopisu historického si tehdy uvědomoval i J. Pekař a že se z toho důvodu v časopise objevilo oznámení, že s ukončením ročníku 1918 se J. Goll vzdá této funkce.<sup>33</sup> Dodejme, že mezi příslušníky mladé generace tím nebyly odstraněny pochybnosti, zda Český časopis historický může zůstat ústředním orgánem českých historiků. A to ani v té chvíli, kdy J. Pekař vydával 25. ročník Českého časopisu historického s rozmnoženou redakcí a rozšířeným programem a v redakční poznámce oznamoval, že změna "zrodila se ze snahy spojití všechny síly k společnému cíli a prospěchu jeho dáti přednost před rozdíly a neshodami věcnými i osobními".<sup>34</sup>

Mladá generace historiků si totiž uvědomovala, jak vyjádřil V. Vojtíšek, že "staří páni, universitní profesori, zapomněli, že nejsou sami". A začala se starat o založení vlastního časopisu. Pro myšlenku se zpočátku silně angažoval V. Vojtíšek.<sup>35</sup> Později od kritického generačního postoje ustoupil a Navrátilovi přiznal, že se nadále řídí přesvědčením, že je žádoucí podporovat vše, co by pomohlo překlenout propast, jaká je mezi českými historiky. Bylo to stanovisko, ke kterému měl blízko i B. Navrátil, avšak V. Vojtíšek se tehdy opíral především o V. Novotného. Změnu názoru spojoval se snahou neublížit Novotnému, který v té době začal s Českým časopisem historickým úzce spolupracovat. Svědčí to, že s Novotným sdílel Vojtíšek poválečné sbližovací postoje v české historické obci.

Plán na nový historický časopis, který by vyjadřoval program mladé generace historiků, se nepodařilo uskutečnit. Jeho iniciátory nalezneme v době, která odzvonila sbližovacím náladám, jednak mezi

autory Pekařova Českého časopisu historického, jednak mezi spolupracovníky Navrátilova Časopisu Matice moravské. Je nepochybné, že snaha J. Pekaře získat alespoň část nespokojenců z let 1917–1918 posílila postavení Českého časopisu historického. Na jeho stránkách rozvíjeli nadále vědeckou činnost Vojtíškoví přátelé z let 1917–1918 J. Heidler, K. Stloukal a další. Mezi těmi, kdo zůstali věrni Časopisu Matice moravské a Navrátilovi, nalezneme naopak Václava Vojtíška, který nadto hledí od r. 1920 k Brnu jako k místu budoucího působení.

Bylo to v intencích V. Novotného, který se výrazně angažoval pro myšlenku posílit v české historické vědě pozice brněnského historického centra kolem nově zřízené univerzity, na niž podle některých indicií pomýšlel sám přejít.<sup>36</sup> To byla také cesta, jež lákala V. Vojtíška, jenž před nedávnem vřele přivítal Navrátilovo vítězství v Matici moravské jako projev neústupnosti v otázkách vědecké objektivní, který přinese v budoucnosti Časopisu Matice moravské úspěchy,<sup>37</sup> a nepochyboval, že vědecký rozvoj bude spojen s nově zřízenou univerzitou. Přátelství s B. Navrátilem, který se stal vlivným členem komise pro filosofickou fakultu Masarykovy university, uznávaná spolupráce s Časopisem Matice moravské a pracovní plány, v nichž důležitou úlohu hrál vědecký zájem o moravská města a zejména městské knihy, předurčovaly V. Vojtíška více než jiné kandidáty k tomu, aby se s ním v Brně počítalo, zvláště když r. 1920 uzavřel na brněnské radnici sňatek s dcerou tamějšího středoškolského profesora, slečnou Saskovou. Povolání V. Vojtíška na stolicí pomocných věd historických do Brna bylo v plném souladu s potřebami univerzity i se starým záměrem B. Navrátila získávat pro Brno kvalifikované síly, o něž by se mohl opírat ve svých organizačněvědeckých i badatelských záměrech. S profesorem Vojtíškem počítal od počátku jako se spolupracovníkem nejbližším. Poznal ho jako českého vlastence, který v době válečné kolem sebe šířil důvěru ve zdárný vývoj české věci a zprávami o smýšlení v Praze posiloval v německém Brně někdy malomyslnějšího Navrátila, archiváře ochotného podat vědecké informace, mj. o pobytu Jakuba Paleologa, což bylo téma dlouhodobě Navrátila poutající, historika a badatele v pomocných vědách historických i kolegu archiváře, majícího shodný názor na potřebu organizovat na novém základě československé archivnictví. V. Vojtíšek měl důvěru Navrátilových pražských přátel G. Friedricha, V. Novotného a J. Bidla a získal spolupráci s Časopisem Matice moravské a svými pracovními plány záhy jeho důvěru. O Navrátilově vztahu k Vojtíškoví svědčí slova, jimiž Navrátil děkoval za blahopřání k padesátinám: "Pozdě jsme se setkali na dráze životní, ale přece ne tak pozdě, abychom i na ta léta, jež mi zbývají, nemohli udržeti si vzájemnost vědeckou, já podporu, Vy ochotu. Myslím, že také jako lidé

nebyli jsme si cizí ..."<sup>38</sup> Uznání má tím větší váhu, že bylo vysloveno v době, kdy mezi Navrátilem a Vojtíškem ještě nepadlo ani slovo o možnosti akademické kariéry.

Krátce poté vybídl B. Navrátil V. Vojtíška, aby zaměnil Prahu za Brno.<sup>39</sup> Protože o působení prof. Vojtíška na brněnské filozofické fakultě pojednala dr. Zachová, mohu se omezit jen na konstatování, že z úředních spisů i korespondence vyplývá, že prof. Navrátil iniciativně a velkoryse V. Vojtíška při jednání o jmenování profesorem v Brně podporoval. A jak mu na jeho příchodu do Brna záleželo, svědčí příslib, že je ochoten vzdát se ve Vojtíškův prospěch správy městského archivu v Brně.<sup>40</sup> Takového gesta si prof. Vojtíšek vážil tím více, že písemnosti městského archivu v Brně a zvláště tamější městské knihy vysoce oceňoval a zasloužil se konečně i o zpřístupnění knih počtů Mendlovou edicí.<sup>41</sup> Na svou činnost učitelskou pak do stáří rád vzpomínal. Bylo to v souhlase s tím, co vyjádřil členům profesorského sboru, když se listem z 28. března 1924 vzdal profesury na Masarykově univerzitě v Brně ve prospěch působení v městském archivu pražském. Psal: "Budu vždy rád vzpomínat přízně, jež mně byla prokázána ... Odejdu s klidným svědomím, odnášeje si milé dojmy a vzpomínky."<sup>42</sup>

\* \* \*

Z vlastní paměti mohu dodat, že pan profesor měl svůj soubor Časopisu Matice moravské uložen v pracovně na fakultě. Moje návštěvy z Brna byly mu po několikráte podnětem ke vzpomínkám na učitelské působení a založení kabinetu pro pomocné vědy historické v Brně. Ještě ve vysokém stáří oceňoval možnosti, které mu univerzita v Brně poskytla. Neopouštěl ji ostatně tak lehce, jak se zdá nám, kterým je známo působení profesora Vojtíška na Karlově univerzitě a jeho činnost, spojená s funkcí archiváře Karlovy univerzity. V r. 1924 v přípisě profesorskému sboru filozofické fakulty v Brně poznamenal: "Vím, že tím (tj. odchodem z Brna) je pravděpodobně skončena má kariéra akademická." Tím více si trvale cenil toho, že stejně jako jeho předchůdci v úřadě archiváře hl. města Prahy Josef Emler a Jaromír Čelakovský se stal v r. 1928 mimořádným a r. 1935 řádným profesorem Karlovy univerzity.<sup>43</sup>

## P o z n á m k y

- 1 V. Vojtíšek, O Gustavu Friedrichovi, AČ 21, 1971, str. 162.
- 2 Ibid., str. 156.
- 3 Viz O. Odložilík, Bohumil Navrátil (21. února 1870 - 2. července 1936), ČMM 60, 1936, str. 417-454; J. Marek, Kapitola z dějin historické vědy v Brně; L.K. Hofman, in: Brno v minulosti a dnes 7, 1965, str. 49-55; týž, Za Rudolfem Urbánkem, ibid. 5, 1963, str. 245-251.
- 4 Příslušné doklady v korespondenci v pozůstalosti V.V. Tomka, J. Golla a F. Kameníčka. Doklady o spolupráci Navrátilově s V. Novotným, J. Bidlem a G. Friedrichem ucelené v pozůstalosti B. Navrátila v SOA Brno, G 57. Viz též B. Navrátil, František Kameníček, ČMM 54, 1930, str. 1-14.
- 5 Podrobnosti u H. Trauba, Dějiny Matice moravské, ČMM 34, 1910, str. 197-229, 313-341 a 35, 1911, str. 60-102, 154-192; nové možnosti naznačil J. Šebánek, Archiv Moravské Národní Jeunoty a Matice moravské, ČMM 63/64, 1939/40, str. 5-82. Viz též B. Šindelář, Dvě významná výročí Matice moravské, ČMM 88, 1969, str. 3-15 a zejména J. Dřímál, Bohumil Navrátil a Matice moravská, ČMM 89, 1970, str. 253-274. O činnosti Vědeckého klubu kromě toho O. Odložilík, Bohumil Navrátil, str. 439 an.
- 6 Kromě cit. nekrologu Odložilíkova, který je fundamentální (výťah uveřejnil Odložilík v ČČH 42, 1936, str. 641-642), uveřejnili obsáhlejší nekrology J. Dřímál, ČAS 13/14, 1938, str. 157-166, J. Prokeš, ČNM 110, 1936, str. 318-320, J. Hanák, NV 17, 1936, str. 254-256, J. Macůrek, Ročenka Masarykovy university v Brně 17, 1936, str. 43-54. Viz též J. Dřímál, Archivář Bohumil Navrátil, SAP 21, 1971, str. 545-561. Ze vzpomínek na Navrátila zaslouží uvést J. Šusta, Mladá léta učňovská a vandrovní, Praha 1963, passim a právě také údaje V. Vojtíška, O Gustavu Friedrichovi, str. 216. Vojtíškův vztah k Navrátilovi dokumentuje nepodepsaný jubilejní článek, který otiskl v NL 21.2.1920 (č. 51), str. 3 (neuveden v Přehledu prací akademika V. Vojtíška, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953 a v doplňcích ve Sborníku prací k počtě 75. narozenin akademika Václava Vojtíška, AUC 1958, Phil. et Hist. II a v Archivních zprávách ČSAV 5, 1973, str. 5 an.).
- 7 Podrobnosti u J. Dřímala, Bohumil Navrátil a Matice moravská, str. 255 an.
- 8 J.B. Novák v listě B. Navrátilovi z 16.10.1913 na tuto situaci reagoval a vyslovil se příznivě k myšlence, odůvodňuje své stanovisko míněním, že konkurence neuškodí, ale prospěje vždy a všude.
- 9 J.B. Novák v listě cit. v předchozí pozn. uvedl, že neexistují hlubší důvody k tomu, aby Navrátil stavěl frontu proti ČČH a podotkl: "A osobní politiku přece dělat nebudete." V tom se však v zásadě mýlil. Vztahy mezi Gollovými žáky, jak ukazuje právě Navrátilova korespondence, nebyly idylické a Gollovy postoje byly žárlivě sledovány. Osobní nechuť ke Gollovi, Pekařovi a Šustovi spoluurčila zčásti i okruh přispěvatelů ČMM. Rozhodující však zůstala, a to je třeba zdůraznit, myšlenka kritického historického časopisu.
- 10 V tom smyslu ČMM oceňovali zejména příslušníci mladé generace historiků. Soudobé hodnocení pěkně vyjádřil J. Heidler, když uvedl, že ČMM (a měl tu na mysli právě srovnání s ČČH) zachovává a vyčerpává stanovený program. Viz Heidlerův dopis Navrátilovi z 18.2.1917. O "nejlépe vedeném odborném listě českém" mluví V. Vojtíšek v cit. jubilejním článku v NL (viz pozn. 6).
- 11 Viz list J. Glücklicha Navrátilovi z 24.10.1906.
- 12 Určujícím zůstalo přesvědčení, že ke každému tématu lze přistoupit objektivně a strážlivě bez apriorně vytčené tendence. Společným pojátkem pak byla metoda práce s prameny. Viz K. Kazbunda, Stolice dějin na české univerzitě od zřízení univerzity do konce rakousko-uherské monarchie (1882-1918), Praha 1968 a F. Kutnar, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II. Od počátků pozitivistického dějepisectví na práh historiografie marxistické, Praha 1977.

- 13 Viz Vojtíškův list B. Navrátilovi z 29.2.1916.
- 14 Navrátilovy zásady při redakční práci vytkl O. Odložilík, Bohumil Navrátil, str. 44 an.
- 15 Seznam členů Matice z r. 1900, revidovaný dle stavu k 15.4.1915, a dále průběžně doplňovaný, je uložen v SOA Brno, fond Matice moravská (G 83), karton č. 10. Je třeba uvést, že počet členů Matice měl od r. 1894 stále klesající tendenci (1894 - 1321 člen, 1906 - 810 členů, 1914 - 760 členů, 1916 - 631 člen). V té situaci mělo pro Navrátila mimořádný význam, zvýšil-li se počet odběratelů v odborných historických kruzích. Členskou statistiku zpracoval H. Traub, Dějiny Matice moravské, ČMM 35, 1911, str. 189; další údaje podle dat, publikovaných ve výročních zprávách Matice moravské.
- 16 S použitím protokolu Matice moravské vyličil situaci J. Dřímál, Bohumil Navrátil a Matice moravská, str. 268 an. Dřímál neznal korespondenci Navrátila s Vojtíškem, což vedlo na některých místech k nenáležité interpretaci. Rovněž nepřihlédl k širší odezvě zápasu a nepostihl jeho důsledky pro poznání mentality mladé generace českých historiků.
- 17 Šlo o stať V. Novotného, Na obranu, otištěnou v ČMM 39, 1915, str. 398-412. Novotný v ní reagoval na Sedlákovu polemiku, uveřejněnou in: Studie a texty k náboženským dějinám českým II, str. 165 an., v níž vyjádřil nesouhlas s Novotného recenzí 1. svazku Sedlákovy časopisu Studie a texty (publikována v ČMM 38, 1914, str. 429-447).
- 18 Viz Zápisník Matice moravské v Brně 1906-1937 (SOA Brno, G 83, inv. č. 104), zápis ze schůze z 29.3.1916.
- 19 Recenzi F.M. Bartoše otiskl ČMM 40, 1916, str. 156-166.
- 20 Viz Zápisník Matice moravské v Brně 1906-1937, zápis ze schůze ze 7.3.1917.
- 21 Ibid., zápis ze schůze z 9.11.1917.
- 22 Ibid., zápis ze schůze z 12.12.1917. Sedlák tehdy výslovně prohlásil, že bude o otázkách redakce jednat přímo s Navrátilem. "Přímé a upřímé jednání" označil za cestu vedoucí k cíli F. Šujan.
- 23 Pro Navrátila a jeho vztah k výboru Matice moravské je charakteristické, že se v příhodné chvíli pokoušel řešit situaci vlastní iniciativou. Hned po vzniku ČSR získal pro ČMM obchodní inserát Baťův. Že šlo ve skutečnosti o podporu, svědčí dohoda, která stanovila, že inserát bude vložen toliko do 20 exemplářů. Matici byla za to vyplacena částka 2.000 Kčs. Navrátil tím získal prostředky pro rozšíření rozsahu příslušného ročníku Časopisu.
- 24 Viz Vojtíškův list Navrátilovi z 15.2.1918.
- 25 O rozpravě Kameníčkově s Navrátilem a Součkem viz v Navrátilově listě Vojtíškově z 29.4.1918 (uložen v Archivu hl. města Prahy, Osobní pozůstalost V. Vojtíška, Korespondence).
- 26 Navrátil Sedlákovu husitologickou práci cenil; bylo to v souladu s názory, které vyslovili V. Novotný a F.M. Bartoš na stránkách ČMM. Mezi Navrátilem a Sedlákem však existovala rivalita z doby starší o převahu v Komisi pro vydávání historických památek. V r. 1913 projevil Sedlák nesouhlas s volbou členů Vědeckého klubu do matečního výboru. Viz J. Dřímál, Bohumil Navrátil a Matice moravská, str. 263 an., 267.
- 27 Zápisník Matice moravské v Brně 1906-1937, zápis ze schůze z 10.4.1918.
- 28 Viz list Navrátilův Vojtíškově z 15.6.1918.
- 29 Ibid.
- 30 O ohlasu Gollových vystoupení srov. K. Krofta, Jaroslav Goll, Almanach ČAVU 40, 1930, str. 109 an.
- 31 Pekařův návrh na akcesit ve věci ceny Husovy v České akademii kritizoval B. Navrátil v listě Vojtíškově 15.6.1918. V dopise z 27.5.1918 toto stanovisko vyjádřil také V. Vojtíšek, prohlašuje Sedlákovu knihu o Husovi za nevědeckou a neobjektivní.
- 32 Viz list Heidlerův z 10.3.1917 Navrátilovi.

- 33 ČČH 24, 1918, str. 347.
- 34 ČČH 25, 1919, str. 145.
- 35 Viz Vojtíškův list Navrátilovi z 8.10.1919, další podrobnosti v listě ze 17.12.1919.
- 36 Uvádí V. Vojtíšek, Václav Novotný. O jeho osobě a díle, Praha 1932, str. 5 an.; o spolehlivosti údaje nepochybuje Z. Fiala, Sto let od narození Václava Novotného, ČsČH 17, 1969, str. 65.
- 37 Viz Vojtíškův list Navrátilovi z 27.4.1918.
- 38 Viz Navrátilův list Vojtíškovi z 27.2.1920.
- 39 Stalo se tak v dopise z 6.5.1920, v němž prof. Navrátil dr. Vojtíškovi blahopřál k uzavření sňatku.
- 40 Viz Navrátilův list Vojtíškovi z 8.3.1921.
- 41 Mám přitom na mysli spolupráci V. Vojtíška s B. Mendlem při vypracování návrhu na edici Knihy počtů města Brna z r. 1928. Prof. Vojtíšek pomýšlel v té souvislosti na diplomatický rozbor památky.
- 42 Ze vztahu k Masarykově univerzitě se vyznal V. Vojtíšek také v listě děkanovi filozofické fakulty 17.4.1924. Oba listy uloženy v Archivu UJEP Brno, FF 7, osobní spisy 1924.
- 43 Viz J. Havránek, Václav Vojtíšek a Universita Karlova, AUC - HUCP 15/2, 1975, str. 7-27 a I. Hlaváček, Václav Vojtíšek, AUC - Phil. et Hist. 1975. O obě cit. studie se opírám tam, kde jde o životopisný materiál a celkové ocenění; stať I. Hlaváčka pojednává zatím nejpodrobněji i o Vojtíškově působení v Brně. Nadmíru stručně je brněnské působení zmíněno v knize Universitas Brunensis 1919-1969, Brno 1969, str. 76, zatímco studie J. Dřímala, Historické bádání na filosofické fakultě brněnské university v letech 1920-1945, in: Brno v minulosti a dnes, 9, 1970, str. 9-34, o stolici pomocných věd historických nepojednává.

VÁCLAV VOJTÍŠEK UND SEINE BEZIEHUNGEN ZU BOHUMIL NAVRÁTIL  
UND ZUM VEREIN MATICE MORAVSKÁ

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor deutet den Platz B. Navrátils in der Entwicklung der tschechischen Geschichtsschreibung an und konstatiert, dass ihm aussergewöhnliche Verdienste um die Organisierung einer kritischen historiographischen Arbeit in Mähren zustehen. In der Zeitschrift Časopis Matice moravské nahm er in grösserem Ausmass als seine Vorgänger, obwohl auch er die traditionelle mährische Thematik beibehielt, die Zusammenarbeit mit den Prager Historikern, insbesondere mit den Angehörigen der jüngeren Generation der Schüler Golls, in Anspruch. Die Angriffe im Ausschuss des Vereins Matice moravská, die i.J. 1916 die Frage einer Revision der Richtung der Zeitschrift Časopis Matice moravské akut werden liessen, vertieften noch Navrátils Orientierung auf Prag. Die Informationen über Unstimmigkeiten zwischen Navrátil und dem Ausschuss der Matice drangen alsbald an die Öffentlichkeit, und es waren gerade einige Prager Mitglieder der Matice, die Navrátil ihre Unterstützung anboten. Die Prager Gruppe, deren Sprecher V. Vojtíšek wurde, stellte sich auf Navrátils Seite und drohte, ihre Mitglieder würden in einer gemeinsamen Bekundung die Zusammenarbeit mit der neuen Redaktion aufgeben, falls in ihr der klerikal orientierte Historiker und Theologe J. Sedlák einen Platz einnimmt. Für den Fall eines Misserfolgs dieser Aktion beabsichtigte die Prager Gruppe die Gründung einer neuen historischen Zeitschrift. Der Sieg Navrátils in diesem Streit, der die Richtung der Zeitschrift Časopis Matice moravské entscheidend beeinflusste, bestätigte die Aspirationen, diese Zeitschrift, die ehemals Regionalcharakter hatte, zu einer zweiten tschechischen historischen Zeitschrift zu machen, die jene Gruppe der Schüler Golls vereinen sollte, die gegenüber der Zeitschrift Český časopis historický einen kritischen Standpunkt einnahmen.

Die persönlichen Kontakte mit B. Navrátil, die anerkannte Zusammenarbeit mit der Zeitschrift Časopis Matice moravské und die Arbeitspläne, in denen das wissenschaftliche Interesse an mährischen Städten und insbesondere an ihren Stadtbüchern eine wichtige Rolle spielte, prädestinierten nach der Entstehung der selbständigen Tschechoslowakei V. Vojtíšek mehr als andere mögliche Kandidaten für eine wissenschaftliche Tätigkeit in Brno (Brünn). Tatsächlich forderte B. Navrátil, der einflussreiches Mitglied der Kommission für die philosophische Fakultät der neugegründeten Universität in Brno geworden

war, i.J. 1920 V. Vojtíšek, sich an der Masaryk-Universität um die Professur für historische Hilfswissenschaften zu bewerben. Dies stand im Einklang mit der in der Vorkriegszeit nur zum geringen Teil realisierten alten Absicht Navrátils, für Brno junge qualifizierte Kräfte zu gewinnen, auf die man sich bei der Erfüllung der Forschungsaufgaben der tschechischen Geschichtsschreibung in Brno stützen könnte.

Übersetzung von Alfons Hubala